

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การสื่อสาร โทรคมนาคมและเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ทำให้สังคมโลกสามารถติดต่อสัมพันธ์กันได้อย่างรวดเร็ว เป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่ประเทศไทยต้องเร่งเสริมสร้างขีดความสามารถและศักยภาพของบุคคล ครอบครัว ชุมชน ตลอดจนประเทศโดยรวม เพื่อการรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงและการดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสันติสุข การศึกษาจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการช่วยให้คนมีหลักคิด รู้จักไตร่ตรอง เลือกสรร รู้จักเชื่อมโยงความรู้เข้ากับการทำงาน และปรับตัวเข้ากับเหตุการณ์ที่เข้ามาสู่ชีวิตตลอดเวลา (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2539; คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2539)

เนื่องจากการจัดการศึกษาในปัจจุบันยังมีปัญหาทั้งในเชิงปริมาณ คุณภาพ ระบบบริหาร และการจัดการ กล่าวคือ ไม่สามารถจัดการศึกษาได้ครอบคลุมผู้ด้อยโอกาสกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้พิการและมีความแตกต่างกันมากในด้านคุณภาพการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540) ระบบการเรียนการสอนยังเน้นหนักทางด้านท่องจำและการถ่ายทอดเนื้อหาวิชามากกว่าเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์มีน้อย ซึ่งไม่เอื้อต่อการพัฒนาคนให้มีคุณภาพได้อย่างเต็มศักยภาพ และพัฒนาประเทศให้สามารถแข่งขันในยุคโลกาภิวัตน์ได้ (ประเวศ วะสี, 2539 อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540; วิชัย ตันศิริ, 2539; สกส., 2540) รวมทั้งมีปัญหาคาดแคลนครูอาจารย์และนักวิจัย นอกจากนี้ในด้านระบบบริหารและการจัดการศึกษา ยังขาดเอกภาพ รวมศูนย์อำนาจอยู่ที่ศูนย์กลาง ทำให้ไม่คล่องตัวและขาดประสิทธิภาพ อีกทั้งขาดข้อมูลที่เชื่อถือได้ในการวางแผนและแก้ปัญหา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540)

การปฏิรูปการศึกษา (educational reform) จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการเตรียมคนและสังคมไทยให้พร้อมรับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดตามมาในอนาคต ทั้งนี้เพราะการศึกษาและการพัฒนาบุคคลคือ กุญแจแม่ (master key) ที่จะนำไปสู่การพัฒนาทั้งหลาย (วิชัย ตันศิริ, 2539)

นอกจากนี้ พื้นฐานระบบการศึกษาที่ดีจะเป็นตัวแปรสำคัญในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านอื่นในสังคม อาทิ การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมในที่สุด การปฏิรูปการศึกษา เป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือกันจากทุกฝ่ายในการที่จะผนึกกำลังและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตั้งแต่ พ่อแม่ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ สถาบันการศึกษา หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน สถาบันศาสนา สื่อมวลชน ภาคธุรกิจเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยยึดหลักการพัฒนาแบบส่วนกลางนำ ท้องถิ่นผลักค้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540) หน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนต่างตระหนักในความสำคัญของความร่วมมือ และความสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา ดังจะเห็นได้จาก การดำเนินงานของหน่วยงานต่างๆ ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (2539) เป็นหน่วยงานหลักอีกหน่วยงานหนึ่ง ที่เล็งเห็นถึงประโยชน์ของการปฏิรูปการศึกษา ได้ดำเนินการปฏิรูปการศึกษาไทย มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ประชาชนไทยมีศักยภาพในการพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพัฒนาประเทศให้สามารถอยู่ในสังคมโลกอย่างมีความสุข จากผลการประชุมผู้บริหารระดับสูงของกระทรวงศึกษาธิการเพื่อนำนโยบายการปฏิรูปการศึกษาสู่การปฏิบัติ ได้กำหนดแนวทางการดำเนินงาน 4 ด้าน ได้แก่ การปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษา การปฏิรูปครูและบุคลากร การปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน และการปฏิรูประบบบริหารการศึกษา

จากการจัดสัมมนาเรื่อง การปฏิรูประบบการศึกษาในกระแสโลกาภิวัตน์ โดยคณะกรรมการการศึกษาของสภาผู้แทนราษฎรกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สามารถเสนอแนวปฏิรูปการศึกษาได้ 4 ประการคือ การปฏิรูประบบและกระบวนการเรียนรู้ การปฏิรูประบบการจัดการศึกษาให้เป็นระบบการศึกษาตลอดชีวิต การปฏิรูปการฝึกหัดครูและการพัฒนาครู ซึ่งประกอบด้วยสาระ 5 ประเด็นได้แก่ ระบบการสรรหา ระบบการฝึกอบรมและการศึกษา การพัฒนาคณาจารย์ทางคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ การพัฒนาครูประจำการ และการจัดตั้งสมาคมวิชาชีพและราชวิทยาลัยครุศาสตร์ และแนวการปฏิรูปการศึกษาประการสุดท้ายคือการปฏิรูประบบการบริหารจัดการด้านการศึกษา (วิชัย ดันศิริ, 2539)

การพัฒนาที่คืบหน้าต้องเริ่มที่ครอบครัว ครอบครัวเป็นสถาบันหลักในการวางรากฐานพัฒนาการของชีวิต การพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืนต้องเริ่มที่การพัฒนาครอบครัวให้อบอุ่นมีสุขภาพกายและจิตดี (คณะศึกษาโครงการการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์, 2539) ด้วยเหตุนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2536) ได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของการปฏิรูปพื้นฐานที่ดีให้กับเด็ก จึงได้จัดทำรายงานการวิจัยเรื่อง การอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียนซึ่งในการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียนขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการด้วยกัน อาทิ แม่และคุณภาพของลูก พัฒนาการและความต้องการของเด็ก การอบรมเลี้ยงดูเด็ก ภาวะโภชนาการของเด็ก การให้นมลูก ความเชื่อและพฤติกรรมมารดา หน่วยงานที่จัดบริการสำหรับเด็กอายุ 3 ขวบ การส่งเสริมจริยธรรม การปฏิบัติของมารดาขณะตั้งครรภ์ การวางแผนครอบครัว เป็นต้น

คณะศึกษาการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ (2539) อำนวยการโดยธนาคารกสิกรไทย สำนักงานใหญ่ ได้มีการเสนอแนวทางการปฏิรูปการศึกษา ครอบคลุมเนื้อหาสาระที่สำคัญ 2 ประการได้แก่ การปฏิรูประบบและกระบวนการเรียนรู้ และการปฏิรูประบบการจัดการ ซึ่งการปฏิรูประบบและกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย การส่งเสริมพัฒนาการเด็กและเยาวชน ความเสมอภาคทางการศึกษา หลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน เทคโนโลยีการศึกษา ส่วนการปฏิรูประบบการจัดการ ประกอบด้วย การพัฒนาแรงงาน การสร้างความสามารถแข่งขัน ระบบการบริหารและการจัดการศึกษา การผลิตและพัฒนาครูอาจารย์ การลงทุนทางการศึกษา การปฏิรูปอุดมศึกษา และการตรวจสอบและการประกันคุณภาพ

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่ามีบุคคลระดับผู้บริหารหลายฝ่ายและหน่วยงานหลายหน่วยตระหนักและให้ความสนใจในการที่จะปฏิรูปการศึกษาของไทยให้บังเกิดผลดีสูงสุด ธนาคารกสิกรไทย สำนักงานใหญ่ ก็เป็นหน่วยงานที่สำคัญอีกหน่วยงานหนึ่ง ซึ่งมีการณรงค์และอยากเห็นการปฏิรูปการศึกษาอันเกิดจากพลังความคิดเห็นของมวลชน ในการนี้ได้มีการจัดตั้ง “โครงการการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์” ขึ้น ตั้งแต่ปลายปี 2537 มีวัตถุประสงค์ในการมุ่งระดมความคิดเพื่อการปฏิรูปการศึกษา นับตั้งแต่โครงการได้เริ่มก่อตั้งมาจนถึงขณะนี้ก็ได้มีผลงานที่จุดประกายความคิดออกมาหลายอย่าง อาทิ การจัดสัมมนาระดับภูมิภาคที่จังหวัดขอนแก่น ลำปาง และสงขลา การสัมมนาระดับชาติ “ยุทธศาสตร์การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์” ที่ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ จนกระทั่งการจัดทำรายงาน “ยุทธศาสตร์การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์” และ “ข้อเสนอปฏิรูปการศึกษาไทย” ที่เสนอเข้าสู่การประชุมสมัชชาการศึกษา ณ สำนักงานใหญ่ ธนาคารกสิกรไทย เมื่อต้นปี 2539 ซึ่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงเสด็จเป็นองค์ประธานและมีผู้เข้าร่วมประชุมกว่า 500 คน นอกจากนี้ยังมีผลงานด้านการเผยแพร่ความคิดอีกหลายอย่าง อาทิ การผลิตสารคดีสั้น 2 นาที “จากความฝัน สู่ปัญญา เพื่ออนาคต” ทางสถานีโทรทัศน์สีช่อง 9 อ.ส.ม.ท. ตลอดจนการทำรายงานฉบับย่อเป็นภาษาอังกฤษ การบรรจุ

สาระและข้อเสนอเพื่อการปฏิรูปการศึกษาไทยเข้าไปในเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และผลงานอีกชิ้นที่หลายคนคุ้นเคยเป็นอย่างดีคือ หนังสือ “ความฝันของแผ่นดิน” โดยประสงค์จะให้หนังสือเล่มนี้เป็นตัวแทนความคิดในการปฏิรูปการศึกษาไทย

จากความตื่นตัวทางการศึกษาของบุคคลหลากหลายสาขาอาชีพ อาทิ เด็ก นักเรียน นิสิต นักศึกษา ข้าราชการครู ภาคเอกชนและประชาชนรวมเป็นจำนวนนับหมื่น ที่ได้เขียนจดหมายมาร่วมแสดงความคิดเห็น ตลอดจนข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปฏิรูปการศึกษา มายังฝ่ายเลขานุการโครงการการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ นับเป็นนิมิตหมายอันดีของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่จะเป็นแรงผลักดันให้เกิดแนวคิดปฏิรูปการศึกษาในทิศทางที่ประชาชนต้องการอย่างแท้จริง ข้อคิดเห็นของประชาชนที่เขียนเข้ามายังโครงการนับว่ามีคุณค่าและน่าสนใจยิ่งในแง่ของการแสดงออก ซึ่งหากมีวิถีทางใดที่จะศึกษาและสรุปประเด็นความต้องการของประชาชนที่แสดงออกมานี้ได้ ก็จะเป็นประโยชน์สำหรับนักการศึกษาที่เกี่ยวข้องในวงการปฏิรูปการศึกษา ในการที่จะดำเนินการวางแผนปฏิรูปการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540-2544) ที่เน้นการพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้เป็นศูนย์กลางหรือแกนกลางของการพัฒนาทั้งหลาย

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาประเด็นความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษา โดยทำการศึกษาความคิดเห็นจากจดหมายกลุ่มประชาชนซึ่งเป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุด และเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ว่าประชาชนต้องการอะไรจากการศึกษาสำหรับตัวเขาหรือลูกหลานของเขา และเสนอความคิดเห็นออกมาในลักษณะใดบ้าง วิธีการหนึ่งที่จะช่วยสรุปประเด็นและรับรู้ถึงความคิดเห็นที่มีคุณค่าเหล่านี้ออกมาจากจดหมายได้เป็นอย่างดีก็คือ การใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เข้ามาช่วยในการวิเคราะห์ (อุทุมพร จามรมาน, 2533)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อสำรวจและศึกษา ประเด็นความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาในจดหมายร่วมแสดงความคิดเห็นที่ส่งมายังฝ่ายเลขานุการ โครงการการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ที่มีกรรวบรวมประเด็นโดยวิธีการวิเคราะห์ส่วนประกอบमुखสำคัญ

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นจดหมายที่บุคคลหลากหลายสาขาอาชีพทั่วประเทศ อาทิ เด็ก นักเรียน นิสิต นักศึกษา ข้าราชการครู ภาคเอกชน ประชาชน ได้ส่งจดหมายเข้ามา ร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษา โดยส่งผ่านมาทางเลขานุการคณะศึกษาศาสตร์ศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งจัดดำเนินการโดยธนาคารกสิกรไทย สำนักงานใหญ่ เขตราชฎร์-บูรณะ กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีจำนวนประมาณ 10,000 ฉบับ

กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้เลือกแบบเจาะจง ศึกษาจดหมายของกลุ่มประชาชน เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในจำนวนของประชากรทั้งหมดและเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ และมีความหลากหลายในด้านสาขาอาชีพ ซึ่งมีจำนวนประมาณ 3,000 ฉบับ แต่ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกจดหมายฉบับที่สมบูรณ์มา 2,000 ฉบับ โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกดังนี้

1. จดหมายต้องมีความยาว 1 หน้ากระดาษ
2. มีชื่อ - ที่อยู่ครบถ้วน ชัดเจน
3. มีเนื้อหาสาระข้อมูลที่เขียนมาแสดงความคิดเห็นอยู่ครบถ้วนสมบูรณ์ เช่น ไม่ถ่ายเอกสารทับเนื้อหาบางส่วน of จดหมาย
4. ไม่มีการถ่ายเอกสารซ้ำซ้อนในจดหมายฉบับเดียวกัน
5. ลายมือสามารถอ่านออกได้ง่าย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการทดลองอ่านจดหมายจำนวน 300 ฉบับ ได้กรอบแนวคิด 14 ด้านได้แก่ (1) ความเสมอภาคทางการศึกษา (2) การจัดระบบการศึกษา (3) การศึกษาขั้นพื้นฐาน/ความรู้และทักษะพื้นฐาน/กฎหมายการศึกษา (4) การฝึกหัดครู/ครูและบุคลากรทางการศึกษา (5) การปฏิรูปอุดมศึกษา (6) ระบบบริหาร/การกระจายอำนาจการบริหาร (7) รากฐานและพัฒนาการของชีวิต (8) สมรรถนะก้าวทันโลก/ความเข้มแข็งทางวิชาการ/การพัฒนากำลังคนและแรงงาน (9) การเรียนรู้ตลอดชีวิต/การสร้างโอกาสทางการศึกษา (10) กระบวนการเรียนรู้/การวัดผล/สื่อการเรียนการสอน/หลักสูตร (11) โรงเรียนและสถานศึกษา (12) การประกันคุณภาพ (13) ทรัพยากรและสรรพกำลัง/การลงทุนทางการศึกษา และ (14) การมีส่วนร่วมของบุคคลทุกฝ่าย/การจัดการศึกษาเอกชน ภายหลังจากการแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาทั้งสองท่านได้มีการปรับกรอบแนวคิดเสียใหม่เพื่อไม่ให้เนื้อหาแต่ละด้านเกิดการคาบเกี่ยวกัน (overlap) โดยยุบรวมประเด็นที่มีเนื้อหาในทำนองเดียวกันไว้ด้วยกัน เหลือประเด็น

การปฏิรูปการศึกษาที่จะใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาเพียง 5 ด้านคือ การส่งเสริมพัฒนาการเด็กและเยาวชน (B) การจัดการศึกษา (C) การส่งเสริมความสามารถแข่งขันของประเทศ (D) การบริหารการศึกษา (E) และ กลไกการกระจายโอกาสรูปแบบต่างๆ (F)

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การวิเคราะห์เนื้อหา หมายถึง วิธีวิทยาการวิจัยที่ใช้ประโยชน์ในการลงข้อสรุปได้อย่างถูกต้องจากเนื้อเรื่อง (text) ซึ่งในที่นี้คือ จดหมายเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษา

การปฏิรูปการศึกษา หมายถึง การปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนในส่วนนั้นๆของระบบการศึกษาทั้งโครงสร้าง ระบบ และกระบวนการ เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพตามที่สังคมพึงประสงค์ (desirable educational outcomes)

วิธีการวิเคราะห์ส่วนประกอบमुखสำคัญ หมายถึง เทคนิคหนึ่งของการสกัดองค์ประกอบ ใช้หาส่วนประกอบที่สำคัญของเนื้อเรื่องที่ศึกษา ที่มีความสำคัญตั้งแต่มากที่สุดและค่อยๆลดลงไปเรื่อยๆ

ประชาชน หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ได้เขียนจดหมายมาร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาทั้งนี้ไม่รวมกลุ่มเด็ก นักเรียน นิสิต นักศึกษา ข้าราชการครู ซึ่งทางโครงการได้มีการจำแนกไว้ต่างหาก

ข้อจำกัดของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีผู้เชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือ 2 ท่าน คืออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และมีผู้เชี่ยวชาญในการทดลองใช้เครื่องมือ 4 ท่าน ซึ่งในจำนวนนี้มีผู้เชี่ยวชาญ 2 ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญร่วมกับผู้เชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือ โดยปกติควรจะเป็นบุคคลที่ไม่ซ้ำกันเพื่อที่จะได้แนวความคิดที่หลากหลายมากขึ้น

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ทำให้ทราบความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษา เป็นแนวทางในการนำผลที่ได้ไปใช้ในการวางแผนการปฏิรูปการศึกษาเพื่อรณรงค์ใช้กับประชาชนได้สะดวกยิ่งขึ้น
2. เป็นทางเลือกใหม่ในการผสมผสานวิธีการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเข้าด้วยกัน